

VILÁGUNK *FENNTARTHATATLAN* FOLYAMATAI ÉS A *FENNTARTHATÓ* FEJLŐDÉSI TÖREKVÉSEK

dr. Faragó Tibor, CSc, c. egyetemi tanár Tibor_Farago@t-online.hu
2017. szeptember 27.

- ✚ **Fenntarthatatlan:**
  - nem fenntartható folyamatok?
- ✚ **Összefüggések:**
  - társadalmi-gazdasági, környezeti kölcsönhatások
- ✚ **Elméleti válaszok:**
  - fenntarthatósági koncepciók
- ✚ **Politikai válaszok:**
  - korábbi nemzetközi megállapodások
- ✚ **Paradigmaváltás:**
  - átfogó, egyetemes, konkrét célok
- ✚ **Következtések:**
  - megállítjuk vagy csak késleltetjük?

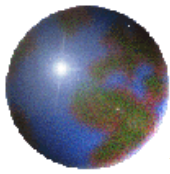

Fenntarthatatlan:

a társadalmi-gazdasági-kereskedelmi és környezeti globalizáció
nem fenntartható folyamatai?

A 20. század közepétől
a világnépesség, a termelési és fogyasztási volumen
gyors növekedése, a nemzetközi kereskedelem globalizációja
elvezet

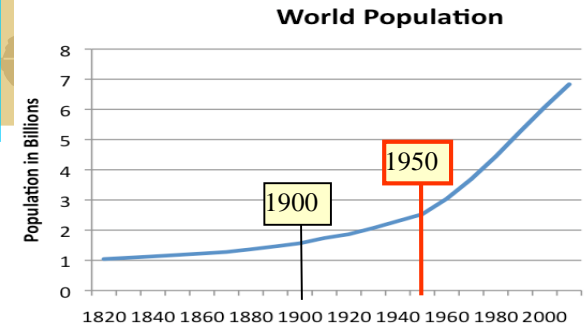
a környezeti globalizációhoz is:
= világméretben gyorsuló ütemű
természeti erőforrás felhasználás és környezeti kibocsátások.

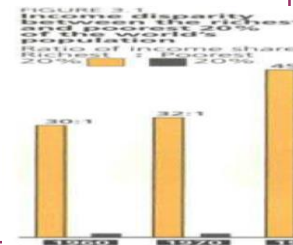
Társadalmi-gazdasági folyamatok

Társ. folyamatok

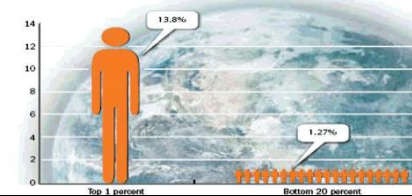
- * **glob. népességrobbanás:**
fogyasztási igény-növekedés
↔ földi környezet eltartóképessége (carrying capacity)
- * **jóléti / szegénységi szakadék növekedése** (poverty gap)
↔ körny. erőforrásokhoz hozzáférés különbségei

Világnépesség (Tvelberg, 2012)

What a difference!
The richest 1 percent of people in the world receive nearly 14 percent of global income while the poorest 20 percent receive just over 1 percent. (percent of global income)

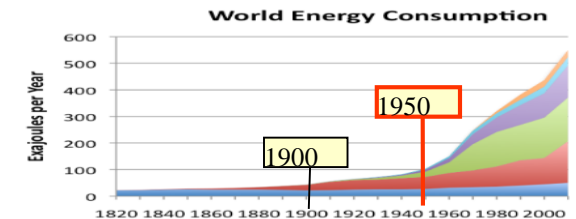

Glob. jövedelem eloszlás 2005:
↑ 1%: 13,8% ↓ 20%: 1,27% (Milanovic 2011)

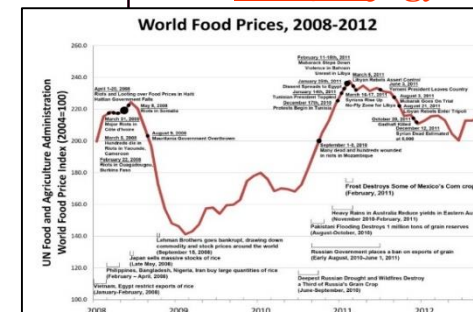
Egyenlőtlenség (jöv.) 1960- 1989 **59:1**
felső 20% / alsó 20% (HDR 1992)

Gazd. folyamatok

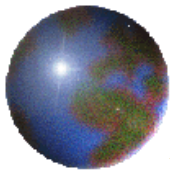
- * **energia-fogyasztás, motorizáció:**
exponenciális ütem ..
↔ fejlődőknél is, de nagy különbségek (energy poverty)
- * **mezőgazdaság:**
mg. földhasznosítás; élelmiszer-kereskedelem
↔ eltérő élelmezésbiztonság (hunger, food security)
- * **globális „világrend”:**
pol. és gazd. hatalmi átrendeződés
⇒ erőforrás-konfliktusok (kőolaj, földgáz ..)

Glob. energia-fogyasztás (Tvelberg, 2012)

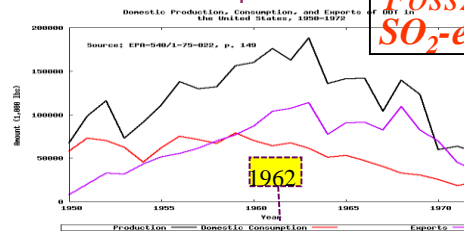
Élelmiszer világarak
2008-2012 és krízisek
(ASP.org)

Környezeti folyamatok

Globalizálódó környezetszennyezés

- * **légi kibocsátások:** savasodás.. ózonréteg.. üvegházhatású gázok
⇒ káros, ill. veszélyes hatások
- * **víztestek, tengerek szennyezése**
⇒ vízminőség; élővilág
- * **vegyianyagok, hulladékok:** növekvő környezetterhelés ..

Fosszilis t.a-felhasználás és anthropogén SO₂-emisszió Európában 1910-1972 (OECD 1977)

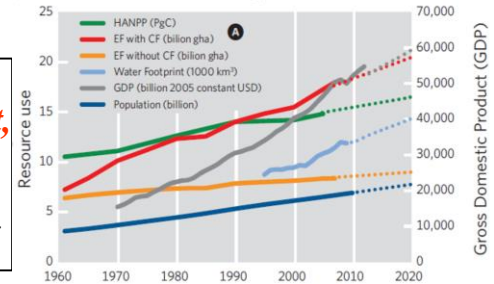
DDT:
USA termelés, felhasználás, export, 1958-1972 (Jaworowski 2003)

Természeti erőforrás felhasználás

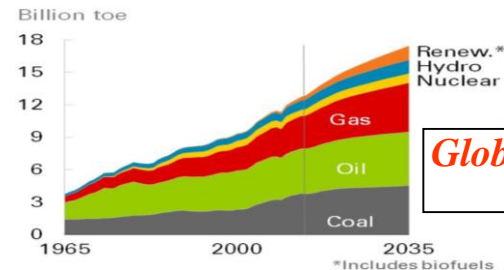
(nem vagy csak feltételesen megújulóké)

- * **biológiai sokféleség csökkenése:**
⇔ társadalmak term.-köny. bázisa
- * **erdők:** az erdővel borított területek fogyása
⇔ földhasználat-változás és más igények
- * **vízkészletek:** egészséges ivóvíz, növ. kereslet
⇔ számos régióban gondok + szennyezés
- * **fosszilis energia:** kőolaj/földgáz kereslet
⇒ pol. konfliktusok
- * **ritka földfémek:** kereslet
⇒ hozzáférés - pol. konfliktusok
- * **nemzetközi „közlegelők”/erőf.** (glob. commons) nemzeti fennh. alá nem tartozó területeken

Globális erőforráshasználat, népesség, GDP 1960- (GBO 2014)
--- ökolábnyom karbonlábnyommal --- anélkül

Biológiai sokféleség (IUCN, UNEP, WWF, 1991) ha jelenlegi trend folytatódik: a világban létező **fajok 25%-a eltűnhet** vagy azokból csak kis populációk maradnak köv. század közepére

Globális energiaigény
1965- (BP, 2015)

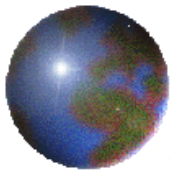
Összefüggések: társadalmi-gazdasági, környezeti kölcsönhatások

**A különféle folyamatokat sokszor külön-külön elemezzük,
de azok „együtt hatnak” és „kölcsönhatnak”,**

tehát

**a folyamatok (okok, okozatok) sokféleségét és összefüggéseit
figyelembe kell(ene) venni
a kölcsönhatások megértéséhez, „válaszok” helyességéhez.**

Összefüggések: társ.-gazd., környezeti kölcsönhatások

Jelenségek, hatások: akár egyidejű sokfélesége

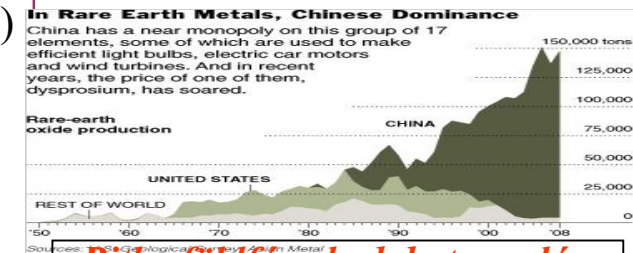
- **extrém társ.-gazdasági, természeti események**
  - * gazdasági válság, fegyveres konfliktus, járvány ..
  - * vulkánk./szökőár;
  - * szárazság/sok csapadék; hurrikán ..
- **hatásaik** ⇔ **sérülékeny, ellenállóképes** (vuln., resilience)
  - * komplex monitoring, előrelátás hiánya
  - * felkészültség hiánya; korlátozott kapacitások
  - * 'kitett' térség benépesül, nem reziliens építmények
  - * gazd. diverzitás hiánya; egyoldalú erőforrás-függőség
  - * véges erőforrás: túlhasználat (víz, talaj, tengeri halállomány)

Extrém hurrikán és csapadék:
Irma hurrikán (2017. szept.) Barbuda:
90%-os pusztítás (ABC News 2017.09. 6.)

Kölcsönhatások:

- **okok, hatások**
  - * népesség, fogyasztás/termelés ↔ erőf.-igény, hulladék
pl. IT-ipar fejlődése ↔ e-hulladék, ritkaföldfémek
  - * gazdasági terjeszkedés ↔ keresk., szállítás ↔ üzemanyag
  - * ózonszennyezők kiváltása ↔ üvegházhatású anyagokkal
  - * éghajlatváltozás hatása ↔ élővilág, erdők
- **válaszlépések**
  - * energiahaték. ↔ erőf.-takarékoság ↔ kibocsátás-csökk.
  - * erdőgazdálkodás ↔ a légkör szén-dioxid mérlege

Ritka földfémek glob. termelés:
régi (CFC), újabb (HFC) hűtőközeggel
1992-2008 (USGS, UNEP, 2011)

hűtőszekrények:
régi (CFC), újabb (HFC) hűtőközeggel
1992-2008 (UNEP, 2011)

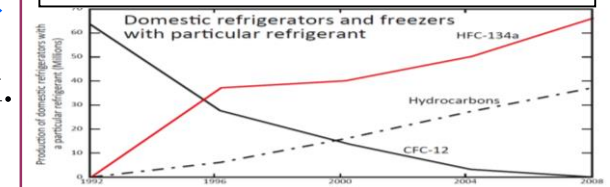
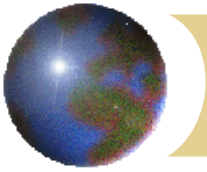

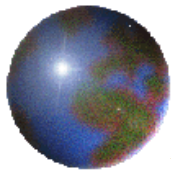
Figure 4.1. Annual global production of domestic refrigerators and freezers, showing changes in the refrigerants used from 1992 to 2008 (ITOC 2011).

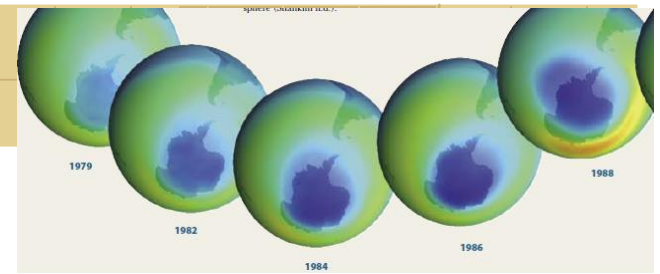
Felismerés: kockázatok azonosítása és elméleti válaszok

**A tudományos
megfigyelések, elemzések, modellek alapján
történt meg**

a globalizálódó kockázatos folyamatok felismerése.

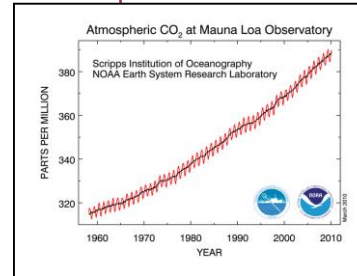

Globális jelentőségű veszélyes folyamatok felismerése

Környezetszennyezés: ok-okozatok

- **Ózonréteg:** „ózonlyuk” felfedezése 1984/1985
↳ freonok, halonok kibocsátása
- **Jelenkori éghajlatváltozás veszélye**
* üvegházhatású gázok légköri koncentrációja
↳ légköri emissziók ..
- **DDT:** „mellékhatás” és terjedés feltárása
* 1962: R. Carson „Néma tavasz” ..
- **Higany:** mérgezés, terjedés azonosítása
* 1956- japán halászok; 1971- iraki esetek
↳ kibocsátás sokféle használatból

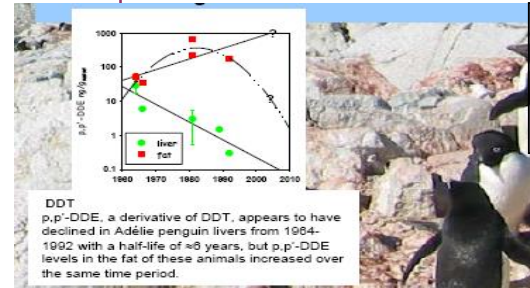

„Ózon lyuk”:
1979 1982 1984 1986 1988
(UNEP, 2005)

CO₂ légköri koncentráció
Mauna Loa, 1957-

Társadalmi-gazdasági folyamatok

- **Az ír népességfogyás**
* 8,5 m lakos volt; 1855-ig ~1†+1,5 m kivánd.
↳ burgonya: fő táplálék, 1846- gombabetegség
- **Afrikai elefántok: tömeges orv-vadászat**
* állomány: kb. 10% maradt meg
↳ elefántcsont-kultusz, főleg: Hong-Kong, Japán
- **Erdőirtás** ↳ földhasználat gazd. célú változása
* az eredeti glob. erdőterület ~ fele már nincs meg;
16 millió hektár/év „tűnik el” (FAO, WWatch, WRI)

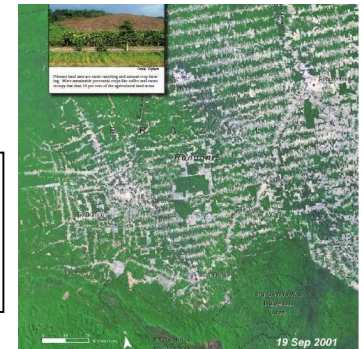

Antarktisz: DDT
„nyomok”
pingvinekben
(H. N. Geisz, 2004)

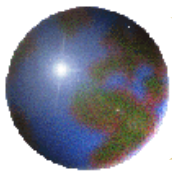

Afrikai elefántcsont vásár
(‘Wagons on Market Square,
Grahamstown’ 1850 Th. Baines)

Tipikus erdőirtási
„minta”: **Brazília**
(Rondonia), 2001
(UNEP-GRID)

Nem fenntartható folyamatokra adott elméleti válaszok

A környezet túlterhelésének megállítása

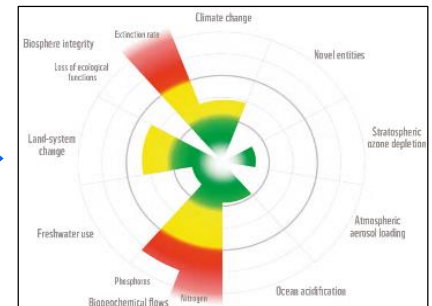
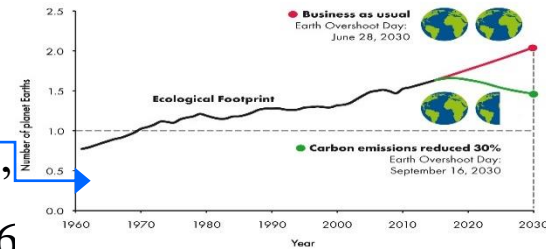
- **Növekedés határai:** Római Klub, 1972-
  - * lehetséges mindenki alapvető szükségleteit kielégítő rendszer
- **A földi környezet eltartóképessége:** Lester Brown, 1972-
  - * túlléptük .. javaslatok pl. élelmezésbizt.-ra, klímavédelemre
- **Ökológiai lábnyomunk:** M. Wackernagel, W. Rees 1990-
  - * minden erőforrás-használat „területe”; 1970-től már „túllövés”
- **Fenntartható fejlődés** mint minőségi javulás: H. Daly 1996
  - * szociális jóléthez növekedés < körny. eltartóképesség határa
- **Bolygónk kritikus határai:** J. Rockström, 2009
  - * kilenc kritikus határ .. (planetary boundaries)
- **Nemzedéken belüli, nemzedékek közötti** szolidaritás, méltányosság (intra-, intergenerational equity)

A fenntartható gazdasági fejlődés vagy növekedés?

- **Nem-növekedés:** Serge Latouche 1986-
  - * környezeti igazságosság, pl. egyenlő ökol. lábnyom ..
- **Fenntartható fejlődés, növekedés?** Brundtland bizottság 1987
  - * jelen nemzedék szükségleteinek kielégítése anélkül, hogy megfosztaná a jövő nemzedékeket szükségleteik kielégítésétől
- **Szétválasztás, zöld gazdaság** (pl. EU-SDS 2001, UNCSD 2012)
  - * gazd. növekedéstől elmaradó környezetterhelés-növekedés

Globális Ökol. Lábnyom
(footprintnetwork.org):
már 1,6 Föld...túllövés: aug.

How many Earths does it take to support humanity?

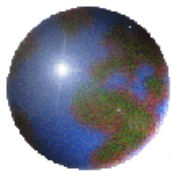
Planetáris határok átlépése
(Rockström, WWF, 2016):
nagy kockázat: biol. sokféleség,
nitrogén- és foszfor-terhelés.
gyorsan növekvő kockázat:
éghajlat- és földhasználat-változás

**?
NÖVEKEDNI
VAGY FEJLŐDNI:
EZ ITT A KÉRDÉS
?**

Politikai válaszok: korábbi nemzetközi megállapodások

**Az 1960-as évektől
- akkor még a hidegháborús viszonyok ellenére -,
megkezdődött, majd az 1990-es évektől megerősödött
a globalizálódó kockázatok és a kölcsönös nemzetközi függőség
politikai elismerése
és
a közös válaszok kidolgozása.**

Politikai elismerés és válaszok: nemzetközi megállapodások 1960-1980-

Glob. jelentőségű ..

➤ *fejlesztési együttműködés*

- * fejlődők *felzárkózásának* támogatása:
ENSZ Fejlesztési Evtizedek 1960-

➤ *gazdasági eszközök:*

- * nemzetközi *keresk.* (GATT 1948-); *finansz.* (IBRD, IMF)
fejlődők *hozzáférése fejlettek piacához*, támogatáshoz

➤ *szociális fejlődési*, egészségügyi, nevelési együttm.:

- * *egészséget* mindenkinek 2000-re (WHO 1977-)
- * *okt. együttm.*: ált. alapfokú okt. 1980-ig (UNESCO 1960-)
- * *szoc. fejlődési* prog. 1995, Szoc. Világkonferencia
szegénység, éhezés leküzd.; teljes foglalk., eü. alapellátás

➤ *környezeti együttm.* 1970-es évektől

- * nemzetközi ajánlások, programok, egyezmények
szennyezés mérséklése; fajok megőrzése ..
- * **1972 Stockholm** (UNCHE):
az államok felelősséggel tartoznak azért, hogy
a területükön folytatott tevékenységeknek ne legyenek
a határaikon túlterjedő káros hatásai

Kritika: nem vagy alig teljesültek

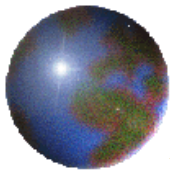
- * helytelen elsődleges gazd. növ. cél,
- * párhuzamos programok: „ütköztek”
- * környezetterhelés: gyorsuló ütem ..

Nukleáris fegyverkezés

US, SU: nukleáris megsemmisítő
potenciál, potenciális globális hatás
1963 (Részleges)
Atomcsend Szerződés
1969-1972 (SALT-I)
Hadászati Fegyverkorlátozási
Tárgyalások és Szerződés
1972 Nixon- Brezsnyev csúcs

1972 ENSZ-konferencia
(UNCHE, Stockholm)

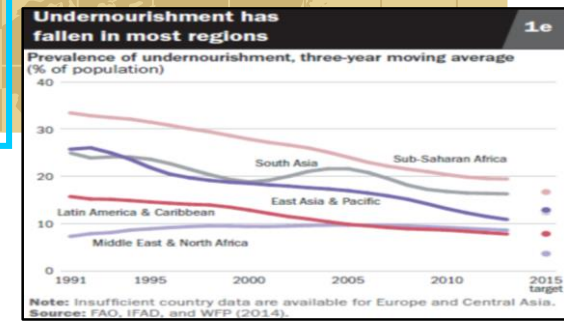
Politikai elismerés és válaszok: nemzetközi megállapodások, 1990-2000-

➤ Párhuzamos programok

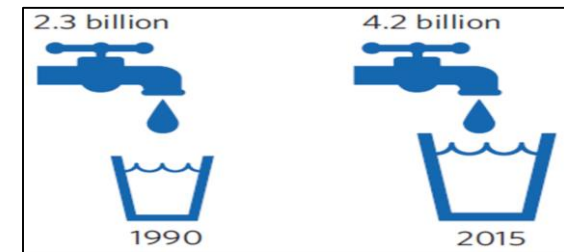
- **fejlesztési együttműködés:** fejlődők támogatása
néhány célterület; prioritás: mélyszegénység csökkentése
  - * ENSZ-évtized: szegénység leküzdése 1997-
  - * **Millenniumi program** 2000-2015 (MDG)
mélyszegénység (jöv.) „elfelezése”+ pár kapcsolódó cél:
éhezés (-1/2) „szomjúság” (-1/2) 5-év alatti halálozás (-2/3)
  - * finanszírozás (FfD Monterrey 2002); keresk. (WTO 1995 DDA 2001)
- **fenntartható fejlődési együttm.:**
átfogó, de kevés konkrét cél
  - * **ENSZ-program, 1992:** „*Feladatok a 21. századra*”
cél: fenntartható fejlődés elérése, ~ minden célterület
  - * **körny. megállapodások:** ózon, biodiv., klíma ..
  - * finansz.: fejl. bankok, Glob. Körny. Alap (1991/1992-)

➤ Eredmény?

- **Millenniumi program** (MDG):
  - * nagyrészt teljesül: mélyszegénység, éhínség mérséklődik
  - * de más területek?: egyenlőtlenség, más szoc./körny. ügyek
- **Fenntartható fejlődési program:**
  - * legtöbb területen alig haladás; végrehajtási terv 2002-
  - * **környezet:** ózonszint „gyógyul”, de: biodiv., klíma stb. nem

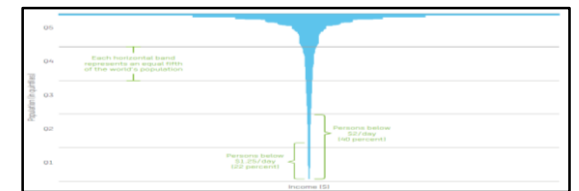
Alultápláltság MDG-cél és regionális trendek (WDI 2015)

Biztonságos ivóvízhez jutás
MDG 7.C (UN 2015)
2015-re teljesül glob. cél (-1/2)

5-év alatti halálozás (glob.)
(WHO 2015)

Glob. jövedelem-eloszlás (OXFAM 2014)

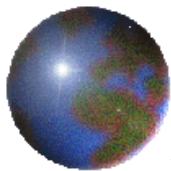

Paradigmaváltás: átfogó, egyetemes, konkrét célok

Az egy vagy néhány kritikus ügyről szóló, illetve az általánosabb, de nem elég konkrét célokat tartalmazó programok után

**átfogó, egyetemes és konkrét célokat tartalmazó program született 2015-ben:
„Világunk átalakítása:
a fenntartható fejlődés 2030-ig szóló programja”**

Paradigmaváltás: Világunk-2030 átfogó, egyetemes, konkrét célok

Fenntartható fejlődési célok

szociális, jóléti célok

- * **mélyszegénység, éhezés, 'szomjúság'** teljes leküzdése minden ország: szegénységben élők arány-felezés
- * **egyenlőtlenségek** csökk.: országok között, országon belül
- * **gyermekágyi, gyermekhalandósági ráta** .., fertőző betegségek, **teljes** alapfokú **egészségügyi ellátás**
- * **alap- és középfokú oktatás, teljes foglalkoztatottság** ..

környezeti célok: (kevesebb számszerű cél)

- * **fenntartható vízgazd.**; **ökörendszerek megőrzése**;
- * **fenntartható term. erőforrás-haszn.**; **éghajlatváltozás: ..**

gazdasági célok és ágazatiak (kevesebb számszerű cél)

- * **gazdasági növekedés, fenntartható termelés-fogyasztás:** erőf.-hatékonyság, növekedés és körny.degrad. szétválasztás

fejlesztési együttműködés (fejlődők támogatása)

- * **finanszírozás, technológia-átadás** ...

Remények és kétségek

végre átfogó és egyetemes és konkrét program, de:

- * célok közötti ellentmondások, összefüggések?
term. erőf-k fenntartható használata ↔ gazd. növ. fenntartása
energiát mindenkinek ↔ cselekvés égh-változás ellen
- * politikai akarat a végrehajtásra minden országban?

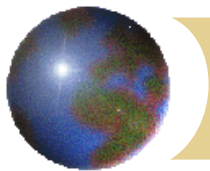

COP21-CMP11
PARIS 2015
UN CLIMATE CHANGE CONFERENCE

Klímapolitika:
Párizsi Megállapodás, 2015
kibocsátás-csökkentés,
alkalmazkodás,
támogatás:
általános célok

ENSZ-zászlón az új program

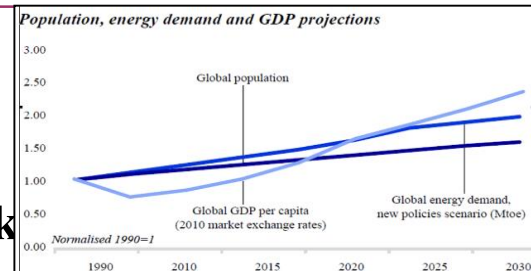

Következtetések: megállítjuk vagy csak késleltetjük ..?

➤ Globális jelentőségű

kockázatos, fenntarthatatlan folyamatok:

- * sok folyamat, ok-okozat kellő fokú **felismerése** megtörtént
- * **természeti és emberi** (antropogén) tényezők együttes hatása
- * társadalmi-gazdasági és környezeti problémák **összefüggének**

➤ Egyes problémák: meglétük pol. elfogadása, válaszok kidolgozása

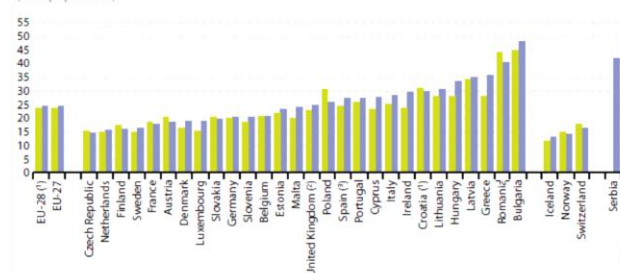
- * sokszor ellenérdekek/-érvek, végül lehetőség/tény **elismerése**
- * **tematikus programok, megállapodások**
- * **néhány eset: hatékony teljesítés, sok esetben: nem vagy alig teljesítés**

Glob. népesség, energiaigény, GDP 1990-2030 (UN post2015hp)

➤ Átfogó (holisztikus) megközelítés elfogadása, 1992-

- * **egyetemes, konkrétabb, átfogó Program 2015** szociális céljai messze túllépnek korábbi programokén: pl. mélyszegénység, éhezés, biztonságos ivóvíz, életesélyek, egészségügyi alapellátásban, oktatásban való részvétel kapcsán
- * **e Program tényleges fenntartható fejlődési értéke, hatékonysága tartalmának, céljainak, összefüggéseinek helyes nemzetközi és nemzeti értelmezésétől, végrehajtásától függ**

Figure 3.6: People at risk of poverty or social exclusion, by country, 2008 and 2013 (% of population)

EU: szegénység, szociális kirekesztés kockázata % 2008, 2013 (Eurostat, 2015)

Számos nem fenntartható, globális jelentőségű folyamatot részben vagy egészben magunk okoz(t)unk. Ezek egy részén sikerült csak felülkerekedni; sokat csak lassítani tudtunk és újabbakkal is szembesülünk ..